

Ο ΔΙΚΤΥΩΜΕΝΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ

Ζούμε σ' έναν δικτυωμένο κόσμο, ή τουλάχιστον έτσι μας λένε συνέχεια. Οι λέξεις «δίκτυο» και «δικτυώνομαι», που σπανίως χρησιμοποιούνταν πριν από τα τέλη του 19ου αιώνα, σήμερα υφίστανται κατάχρηση. Για έναν φιλόδοξο νέο που είναι μέσα στα πράγματα αξίζει πάντα τον κόπο να πάει και στο επόμενο πάρτι, όσο αργά κι αν είναι, προκειμένου να δικτυωθεί. Μπορεί ο ύπνος να τον δελεάζει, αλλά ο φόβος ότι θα χάσει κάτι τον τρομοκρατεί. Για τον ηλικιωμένο κατσούφη που είναι έξω απ' το χορό, από την άλλη, η λέξη δίκτυο έχει διαφορετικές συνδηλώσεις. Η καχυποψία ότι ο κόσμος ελέγχεται από ισχυρά και κλειστά δίκτυα –τους τραπεζίτες, το Κατεστημένο, το Σύστημα, τους Εβραίους, τους Μασόνους, τους Ιλλουμινάτι– μεγαλώνει. Σχεδόν όλα όσα έχουν γραφεί σε αυτό το πνεύμα είναι ανοησίες. Ωστόσο οι θεωρίες συνωμοσίας μάλλον δεν θα ήταν τόσο επίμονες αν τέτοια δίκτυα ήταν εντελώς ανύπαρκτα.

Το πρόβλημα με τους συνωμοσιολόγους είναι ότι, όντας έξω απ' το χορό, πράγμα που φέρουν βαρέως, παρανοούν και διαστρεβλώνουν μονίμως τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν τα δίκτυα. Πιο συγκεκριμένα, εκλαμβάνουν συνήθως ως δεδομένο ότι τα δίκτυα της ελίτ ελέγχουν κρυφά και άνετα τις τυπικές δομές εξουσίας. Η έρευνά μου –καθώς και η προσωπική μου εμπειρία– δείχνουν ότι αυτό δεν ισχύει. Απεναντίας, τα άτυπα δίκτυα έχουν συνήθως μια εξαιρετικά αμφίσημη, ενίοτε μάλιστα εχθρική, σχέση με τους κατεστημένους θεσμούς. Από την άλλη, μέχρι πολύ πρόσφατα οι επαγγελματίες ιστορικοί κατά κανόνα παρέβλεπαν ή τουλάχιστον υποβάθμιζαν το ρόλο των δικτύων. Ακόμα και σήμερα, η πλειονότητα των πανεπιστημιακών ιστορικών έχει την τάση να μελετά εκείνους τους θεσμούς που δημιουργούν και διατηρούν αρχεία, λες και όσοι δεν αφήνουν πίσω τους μεθοδικά γραπτά ίχνη δεν μετράνε. Και πάλι, η έρευνα και η εμπειρία μου με έχουν διδάξει να φυλάγομαι από την τυραννία των αρχείων. Συχνά οι μεγαλύτερες αλλαγές στην ιστορία είναι τα επιτεύγματα λειψά τεκμηριωμένων και άτυπα οργανωμένων ανθρώπινων ομάδων.

Το βιβλίο αυτό πραγματεύεται τα ακανόνιστα παλινδρομικά κύματα της ιστορίας. Διαχωρίζει τις μακροχρόνιες περιόδους κατά τις οποίες οι ιεραρχικές δομές κυριάρχησαν στην ανθρώπινη ζωή από τις σπανιότερες αλλά και πιο δυναμικές εποχές κατά τις οποίες τα δίκτυα είχαν την υπεροχή, εν μέρει χάρη σε αλλαγές της τεχνολογίας. Για να το θέσω απλά: όταν η ιεραρχία βρίσκεται στην ημερήσια διάταξη, έχει κανείς τόση μόνο εξουσία όση αντιστοιχεί στη βαθμίδα του στην οργανωσιακή κλίμακα ενός κράτους, μιας επιχείρησης ή άλλου παρόμοιου, κάθετα διατεταγμένου θεσμού. Όταν τα δίκτυα αποκτούν πλεονέκτημα, έχει κανείς τόση εξουσία όση του δίνει η θέση του σε μία ή περισσότερες οριζόντια δομημένες κοινωνικές ομάδες. Όπως θα δούμε, ο διαχωρισμός αυτός ανάμεσα στην ιεραρχία και το δίκτυο είναι μια υπεραπλούστευση. Παρ' όλα αυτά, ορισμένες προσωπικές αποκαλύψεις μπορεί να δείξουν τη χρησιμότητά του ως αφετηριακού σημείου.

Μια νύχτα του Φλεβάρη του 2016, όταν έγραφα το προσχέδιο αυτού του Προλόγου, παρευρέθηκα σε μια παρουσίαση βιβλίου. Διοργανωτής ήταν ο πρώην δήμαρχος Νέας Υόρκης. Ο συγγραφέας του οποίου το έργο είχαμε μαζευτεί να τιμήσουμε ήταν επιφυλλιογράφος της *Wall Street Journal* και πρώην λογογράφος της αμερικανικής προεδρίας. Εγώ ήμουν εκεί προσκεκλημένος του αρχισυντάκτη του Bloomberg News, τον οποίο γνωρίζω επειδή είχαμε φοιτήσει στο ίδιο κολέγιο της Οξφόρδης πάνω από είκοσι πέντε χρόνια πριν. Στη συγκέντρωση χαιρέτησα και κουβέντιασα για λίγο με δέκα περίπου άλλους ανθρώπους, μεταξύ των οποίων βρίσκονταν ο πρόεδρος του Συμβουλίου Εξωτερικών Σχέσεων, ο διευθύνων σύμβουλος της Alcoa Inc., μιας από τις μεγαλύτερες βιομηχανικές επιχειρήσεις της Αμερικής, ο συντάκτης των σελίδων σχολιασμού της *Wall Street Journal*, ένας παρουσιαστής του Fox News, μια κυρία, μέλος του Colony Club της Νέας Υόρκης, με τον σύζυγό της, καθώς και ένας νεαρός λογογράφος, ο οποίος μου συστήθηκε λέγοντας ότι είχε διαβάσει ένα από τα βιβλία μου (πράγμα που αναμφίβολα είναι ο σωστός τρόπος να πιάσει κανείς κουβέντα μ' έναν καθηγητή).

Σ' ένα επίπεδο, είναι προφανές γιατί βρέθηκα σ' εκείνη τη συγκέντρωση. Το γεγονός ότι έχω δουλέψει σε μια σειρά γνωστών πανεπιστημίων –Οξφόρδη, Καίμπριτζ, Νέα Υόρκη, Χάρβαρντ και Στάνφορντ– με καθιστά αυτομάτως μέλος πολλών δικτύων πανεπιστημιακών αποφοίτων. Λόγω της δουλειάς μου ως συγγραφέα και καθηγητή, έχω επίσης πάρει μέρος σε διάφορα οικονομικά και πολιτικά δίκτυα, όπως το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ και οι συναντήσεις της Λέσχης Μπίλντερμπεργκ. Επιπλέον, είμαι μέλος τριών λονδρέζικων και μιας νεοϋορκέζικης λέσχης. Και αυτή τη στιγμή έχω θέση στα διοικητικά συμβούλια τριών οργανισμών: μιας εταιρείας διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων

σε παγκόσμια κλίμακα, μιας βρετανικής δεξαμενής σκέψης και ενός νεοϋορκέζικου μουσείου.

Κι όμως, παρότι είμαι σχετικά καλά δικτυωμένος, δεν έχω σχεδόν καμία εξουσία. Ένα ενδιαφέρον χαρακτηριστικό της συγκέντρωσης ήταν ότι ο πρώην δήμαρχος, στον σύντομο χαιρετισμό του, άδραξε την ευκαιρία να υπαινιχθεί (χωρίς ιδιαίτερο ενθουσιασμό) ότι εξέταζε το ενδεχόμενο να συμμετάσχει ως ανεξάρτητος υποψήφιος στην αναμέτρηση για την εκλογή του επόμενου Προέδρου των ΗΠΑ. Αλλά ως Βρετανός πολίτης δεν μπορούσα καν να ψηφίσω στις συγκεκριμένες εκλογές. Κι ούτε η υποστήριξή μου θα μπορούσε να βοηθήσει τη δική του ή οποιαδήποτε άλλη υποψηφιότητα. Διότι η συντριπτική πλειονότητα των Αμερικανών θεωρεί δεδομένο ότι, ως πανεπιστημιακός, είμαι πλήρως αποκομμένος από την πραγματική ζωή των καθημερινών ανθρώπων. Σε αντίθεση με τους πρώην συναδέλφους μου στην Οξφόρδη, δεν ελέγχω τις εγγραφές προπτυχιακών φοιτητών. Όταν δίδασκα στο Χάρβαρντ, μπορούσα να βάλω καλούς ή μέτριους βαθμούς στους φοιτητές μου, αλλά ουσιαστικά δεν είχα την παραμικρή εξουσία να εμποδίσω την αποφοίτηση ακόμα και των πλέον αδύναμων από αυτούς. Όσον αφορούσε την αποδοχή υποψήφιων διδασκτόρων, διέθετα απλώς μία από τις πολλές ψήφους του τακτικού διδακτικού προσωπικού· και πάλι καμία εξουσία. Πάνω στους ανθρώπους που εργάζονται για τη συμβουλευτική εταιρεία μου έχω κάποια εξουσία, αλλά, σε διάστημα πέντε χρόνων έχω απολύσει όλο κι όλο έναν υπάλληλο. Είμαι πατέρας τεσσάρων παιδιών, αλλά η επιρροή μου –πόσο μάλλον η επιβολή μου– στα τρία από αυτά είναι ελάχιστη. Ακόμα και το μικρότερο, που είναι πέντε χρόνων, ήδη μαθαίνει να αψηφά την εξουσία μου.

Με δυο λόγια, δεν είμαι και πολύ ιεραρχικό άτομο. Από επιλογή, είμαι μάλλον τύπος των δικτύων. Όταν ήμουν προπτυχιακός φοιτητής, μου άρεσε η απουσία διαστρωμάτωσης στην πανεπιστημιακή ζωή, ιδίως η πληθώρα των διάσπαρτων, αυθόρμητα οργανωμένων συλλόγων. Γράφτηκα σε πολλούς από αυτούς και παρευρέθηκα περιστασιακά σε μερικούς. Οι δύο αγαπημένες μου εμπειρίες στην Οξφόρδη ήταν να παίζω κοντραμπάσο σε μια τζαζ μπάντα – ένα συγκρότημα που μέχρι και σήμερα περηφανεύεται για το ότι δεν έχει αρχηγό– και να συμμετέχω στις συναντήσεις μιας μικρής συντηρητικής λέσχης συζητήσεων ονομαζόμενης the Canning [η Κονσερβοποιία]. Διάλεξα να γίνω πανεπιστημιακός επειδή στα είκοσί μου προτιμούσα σαφώς την ελευθερία από τα χρήματα. Βλέποντας τη γενιά μου και τους πατεράδες της να εργάζονται σε παραδοσιακές, κάθετες διοικητικές δομές, μ' έπιανε ανατριχίλα. Παρατηρώντας τους οξφορδιανούς υφηγητές που με δίδασκαν –μέλη ενός μεσαιωνικού συντεχνιακού οργανισμού, πολίτες μιας αρχαίας δημοκρατίας των γραμμάτων,

ρες από μία ιεραρχικές δομές. Σχεδόν όλοι είμαστε πολίτες ενός τουλάχιστον κράτους. Ένα πολύ μεγάλο ποσοστό από μας είμαστε απασχολούμενοι σε μία τουλάχιστον εταιρεία (κι ένας αναπάντεχα μεγάλος αριθμός εταιρειών στον κόσμο εξακολουθούν να ελέγχονται άμεσα ή έμμεσα από το κράτος). Σήμερα, οι περισσότεροι άνθρωποι κάτω των είκοσι στον ανεπτυγμένο κόσμο είναι πιθανό να φοιτούν σε κάποιου είδους εκπαιδευτικό ίδρυμα· ό,τι κι αν ισχυρίζονται τα τελευταία, η δομή τους είναι κατά βάση ιεραρχική. (Είναι αλήθεια ότι η πρύτανης του Χάρβαρντ έχει πολύ περιορισμένη εξουσία επί ενός τακτικού καθηγητή· η ίδια όμως και η υφιστάμενή της ιεραρχία κοσμητόρων έχουν μεγάλη εξουσία πάνω σε όλους τους υπόλοιπους, από τον πιο λαμπρό νεαρό καθηγητή μέχρι τον πιο ταπεινό πρωτοετή.) Ένα μεγάλο ποσοστό νέων ανδρών και γυναικών ανά τον κόσμο –αν και πολύ χαμηλότερο απ’ ό,τι στο μεγαλύτερο μέρος των τελευταίων σαράντα αιώνων– κάνουν στρατιωτική θητεία, που είναι παραδοσιακά η πλέον ιεραρχική δραστηριότητα. Αν «αναφέρεσαι» σε κάποιον, ακόμα κι αν πρόκειται απλώς για ένα διοικητικό συμβούλιο, τότε ανήκεις σε μια ιεραρχία. Όσο περισσότεροι άνθρωποι αναφέρονται σε εσένα, τόσο πιο μακριά βρίσκεσαι από τον πάτο του σωρού.

Ωστόσο οι πιο πολλοί από μας ανήκουν σε περισσότερα δίκτυα απ’ ό,τι ιεραρχίες, και με αυτό δεν εννοώ απλώς ότι είμαστε στο facebook, το Twitter ή ένα από τα άλλα δίκτυα τα οποία, βασισμένα σε υπολογιστές, έχουν ξεφυτρώσει στο Διαδίκτυο εδώ και πάνω από δέκα χρόνια. Έχουμε δίκτυα συγγενών (λίγες οικογένειες στον δυτικό κόσμο σήμερα είναι ιεραρχικές), φίλων, γειτόνων ή ανθρώπων παθιασμένων με τα ίδια πράγματα. Είμαστε απόφοιτοι εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Είμαστε οπαδοί ποδοσφαιρικών ομάδων. Είμαστε μέλη λεσχών και συλλόγων, υποστηρικτές δράσεων φιλανθρωπίας ή αλληλεγγύης. Ακόμα και η εμπλοκή μας στις δραστηριότητες ιεραρχικά δομημένων θεσμών όπως οι εκκλησίες ή τα πολιτικά κόμματα μοιάζει περισσότερο με δικτύωση παρά με δουλειά, καθώς συμμετέχουμε σε εθελοντική βάση και όχι προσδοκώντας χρηματική αποζημίωση.

Οι κόσμοι των ιεραρχιών και των δικτύων συναντιούνται και αλληλεπιδρούν. Στο εσωτερικό κάθε μεγάλου οργανισμού υπάρχουν δίκτυα που διαφέρουν αρκετά από το επίσημο «οργανόγραμμα». Όταν κάποιοι υπάλληλοι κατηγορούν το αφεντικό τους για ευνοιοκρατία, αυτό που υπαινίσσονται είναι ότι κάποιες άτυπες σχέσεις αποκτούν προτεραιότητα έναντι της τυπικής διαδικασίας προαγωγής που διαχειρίζεται η «Διεύθυνση Ανθρώπινου Δυναμικού» στον πέμπτο όροφο. Όταν υπάλληλοι από διαφορετικές εταιρείες συναντιούνται μετά τη δουλειά για να πιούν ένα ποτό, μεταβαίνουν από τον κάθετο πύργο της επιχείρησης στην οριζόντια πλατεία του κοινωνικού δικτύου. Το

κρίσιμο είναι πως, όταν συναντιούνται σε μια ομάδα άτομα που καθένα τους έχει κάποια εξουσία σε διαφορετική ιεραρχική δομή, η δικτύωσή τους μπορεί να έχει βαθύτατες επιπτώσεις. Στον κύκλο των έξι μυθιστορημάτων του με ήρωα τον Πλανταγενέτη Πάλιζερ, ο Άντονι Τρόλοπ αποτύπωσε με αλησμόνητο τρόπο τη διαφορά μεταξύ τυπικής εξουσίας και άτυπης επιρροής όταν έδειξε τους βικτοριανούς πολιτικούς να αλληλοκαταγγέλλονται δημόσια στη Βουλή των Κοινοτήτων κι ύστερα να ανταλλάσσουν ιδιωτικά εμπιστευτικές πληροφορίες στο δίκτυο των λονδρέζικων λεσχών στις οποίες όλοι ανήκαν. Στο βιβλίο αυτό θέλω να δείξω ότι τέτοια δίκτυα μπορεί να βρει κανείς σε όλη σχεδόν την ανθρώπινη ιστορία και ότι αυτά είναι πολύ πιο σημαντικά απ' ό,τι αφήνουν τους αναγνώστες τους να πιστέψουν τα περισσότερα βιβλία ιστορίας.

Όπως προανέφερα, παλιότερα οι ιστορικοί δεν ήταν ιδιαίτερα καλοί στην ανασύσταση των δικτύων του παρελθόντος. Η παραγνώριση των δικτύων οφειλόταν εν μέρει στο ότι η παραδοσιακή ιστορική έρευνα βασιζόταν κατά πολύ για το πρωτογενές υλικό της στα έγγραφα που παρήγαγαν ιεραρχικοί θεσμοί όπως τα κράτη. Και τα δίκτυα τηρούν αρχεία, που όμως δεν είναι τόσο εύκολο να βρεθούν. Ως πρωτάρης μεταπτυχιακός φοιτητής, θυμάμαι να φτάνω στα Κρατικά Αρχεία του Αμβούργου και να με οδηγούν σε μια δαιδαλώδη αίθουσα γεμάτη *Findbücher* – τους τεράστιους, δερματόδετους τόμους, γραμμένους με το χέρι στη δυσανάγνωστη παλαιά γερμανική γραφή, που συνέθεταν τον κατάλογο των αρχείων. Οι τόμοι αυτοί με οδήγησαν με τη σειρά τους σε αναρίθμητες εκθέσεις, βιβλία πρακτικών και αλληλογραφίες από όλες τις διαφορετικές «επιτροπές» τής κάπως απαρχαιωμένης γραφειοκρατίας της Χανσεατικής Ένωσης. Θυμάμαι σαν σήμερα να ξεφυλλίζω τα βιβλία που αντιστοιχούσαν στην περίοδο η οποία με ενδιέφερε και, αλίμονο, να μη βρίσκω ούτε μια σελίδα που να έχει το παραμικρό ενδιαφέρον. Φανταστείτε πόσο μεγάλη ανακούφιση ένιωσα όταν, έπειτα από μερικές βδομάδες φοβερής ταλαιπωρίας, με οδήγησαν σε ένα μικρό δωμάτιο, επενδυμένο με ξύλο δρυός, που στέγαζε τα προσωπικά έγγραφα του τραπεζίτη Μαξ Βάρμπουργκ, του οποίου τον γιο Έρικ, είχα γνωρίσει για καλή μου τύχη σε μια ανεπίσημη συγκέντρωση στο βρετανικό προξενείο. Μέσα σε λίγες ώρες συνειδητοποίησα ότι η αλληλογραφία του Βάρμπουργκ με μέλη του δικού του δικτύου πρόσφερε βαθύτερη κατανόηση της ιστορίας του γερμανικού υπερπληθωρισμού στις αρχές της δεκαετίας του 1920 (του θέματος που είχα διαλέξει) απ' ό,τι όλα τα έγγραφα του *Staatsarchiv* μαζί.

Για πολλά χρόνια όμως, όπως οι περισσότεροι ιστορικοί, σκεφτόμουν και έγγραφα επιπόλαια για τα δίκτυα. Στο μυαλό μου υπήρχε ένα αόριστο διά-

γραμμα που συνέδεε τον Βάρμπουργκ με άλλα μέλη της γερμανοεβραϊκής επιχειρηματικής ελίτ μέσω διαφόρων δεσμών οικογενειακής προέλευσης, οικονομικής δραστηριότητας και «εκλεκτικής συγγένειας». Δεν μου πέρασε όμως από το νου να εξετάσω ενδελεχώς αυτό το δίκτυο. Μου αρκούσε να σκέφτομαι νοχελικά τους κοινωνικούς του «κύκλους», έναν εξαιρετικά ατελή όρο του συναφιού. Και φοβάμαι ότι δεν ήμουν πολύ πιο συστηματικός όταν, λίγα χρόνια αργότερα, έφτασα να γράψω την ιστορία των αλληλοσυνδεδεμένων τραπεζών της οικογένειας Ρότσιλντ. Επικεντρώθηκα υπέρ το δέον στην πολύπλοκη γενεαλογία της οικογένειας, με το διόλου ασυνήθιστο σύστημα ενδογαμίας της, και πολύ λίγο στο ευρύτερο δίκτυο εμπορικών αντιπροσώπων και θυγατρικών τραπεζών, που υπήρξε εξίσου σημαντικό ώστε να γίνουν οι Ρότσιλντ η πιο πλούσια οικογένεια στον κόσμο του 19ου αιώνα. Εκ των υστέρων, διαπιστώνω ότι θα έπρεπε να είχα δώσει μεγαλύτερη προσοχή σε εκείνους τους ιστορικούς των μέσων του 20ού αιώνα, όπως ο Λιούις Νάμιερ ή ο Ρόναλντ Σάιμ, που υπήρξαν πρωτοπόροι της *προσωπογραφίας* (της συλλογικής βιογραφίας), με αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, να υποβαθμίσουν το ρόλο της ιδεολογίας ως αυτοτελούς ιστορικού παράγοντα. Εντούτοις, οι προσπάθειές τους υπολείπονταν σε ό,τι είχε να κάνει με την τυπική ανάλυση δικτύων. Επιπλέον, τους είχε υπερκεράσει ένα ρεύμα κοινωνικής (σοσιαλίζουσας) ιστορίας, που επέμενε να αναδεικνύει ανερχόμενες και παρακμάζουσες τάξεις ως κινητήριες δυνάμεις της ιστορικής αλλαγής. Εγώ είχα μάθει ότι οι ελίτ του Βιλφρέντο Παρέτο –από τους «προύχοντες» της επαναστατικής Γαλλίας μέχρι τους *Honorationen* της βιλελμίνειας Γερμανίας– μετρούσαν γενικά περισσότερο στην ιστορική διαδικασία από κοινωνικές τάξεις του Καρλ Μαρξ, αλλά δεν είχα μάθει πώς να αναλύω τις δομές τους.

Το βιβλίο αυτό είναι μια απόπειρα εξιλέωσης για εκείνες τις αμαρτωλές παραλείψεις. Αφηγείται την ιστορία της αλληλεπίδρασης μεταξύ δικτύων και ιεραρχιών από τους αρχαίους χρόνους μέχρι το πολύ πρόσφατο παρελθόν. Συνδυάζει θεωρητικές διαπιστώσεις από αμέτρητους επιστημονικούς κλάδους, εκτεινόμενους από τα οικονομικά έως την κοινωνιολογία και από τις νευροεπιστήμες έως την οργανωσιακή συμπεριφορά. Η κεντρική θέση του είναι ότι τα κοινωνικά δίκτυα ήταν ανέκαθεν πολύ πιο σημαντικά στην ιστορία απ' ό,τι έχουν αναγνωρίσει οι περισσότεροι ιστορικοί, προσκολλημένοι καθώς είναι σε ιεραρχικές οργανώσεις όπως τα κράτη – ποτέ όμως πιο σημαντικά απ' ό,τι σε δύο περιόδους. Η πρώτη «δικτυωμένη εποχή» ακολούθησε την εμφάνιση του τυπογραφικού πιεστηρίου στην Ευρώπη στα τέλη του 15ου αιώνα και διήρκεσε μέχρι το τέλος του 18ου αιώνα. Η δεύτερη –η δική μας εποχή– χρονολογείται από τη δεκαετία του 1970, αν και, όπως υποστηρίζω, η τεχνολογική επανάσταση που συσχετίζουμε με τη Σίλικον Βάλεϊ αποτέλεσε

μάλλον συνέπεια παρά αιτία μιας κρίσης των ιεραρχικών θεσμών. Η περίοδος που μεσολαβεί από τα τέλη της δεκαετίας του 1790 μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960 γνώρισε την αντίθετη τάση: οι ιεραρχικοί θεσμοί επανεδραίωσαν τον έλεγχο τους, επιτυγχάνοντας να κλείσουν ή να προσεταιριστούν τα δίκτυα. Το απόγειο της ιεραρχικά οργανωμένης εξουσίας ήταν ουσιαστικά στα μέσα του 20ού αιώνα, η εποχή των ολοκληρωτικών καθεστώτων και του ολοκληρωτικού πολέμου.

Υποψιάζομαι ότι δεν θα είχα καταλήξει σε αυτή τη διαπίστωση, αν δεν είχα αρχίσει να γράφω τη βιογραφία ενός από τους πιο επιδέξιους δικτυωτές της σύγχρονης εποχής: του Χένρι Κίσιντζερ. Φτάνοντας στα μισά εκείνου του ερευνητικού σχεδίου –με τον πρώτο τόμο ολοκληρωμένο και τον δεύτερο μισοδουλεμένο–, μου πέρασε από το μυαλό μια ενδιαφέρουσα υπόθεση. Μήπως ο Κίσιντζερ χρωστούσε την επιτυχία, τη δόξα και την κακοφημία του όχι μόνο στην υψηλή νοημοσύνη και την τρομερή θέλησή του, αλλά και στην εξαιρετική του ικανότητα να χτίζει ένα εκλεκτικό δίκτυο σχέσεων, όχι μόνο με συναδέλφους του στις κυβερνήσεις Φορντ και Νίξον, αλλά και με ανθρώπους εκτός κυβέρνησης: δημοσιογράφους, ιδιοκτήτες εφημερίδων, ξένους πρέσβεις και αρχηγούς κρατών – ακόμα και παραγωγούς του Χόλιγουντ; Μεγάλο μέρος του παρόντος βιβλίου ανασυνθέτει (δίχως, ελπίζω, να υπεραπλουστεύει) τις έρευνες άλλων μελετητών, στους οποίους και αναγνωρίζω ρητά τις οφειλές μου, αλλά σε ό,τι αφορά το δίκτυο του Κίσιντζερ κάνω μια πρώτη και, νομίζω, πρωτότυπη απόπειρα πραγμάτευσης του ζητήματος.

Ένα βιβλίο αποτελεί με τη σειρά του προϊόν ενός δικτύου. Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου, καταρχάς, στον διευθυντή και τα μέλη του Hoover Institution, όπου γράφτηκε αυτό το βιβλίο, καθώς και στους επόπτες και χορηγούς του εν λόγω ιδρύματος. Σε μια εποχή όπου η πνευματική πολυμορφία είναι εκείνο το είδος πολυμορφίας που μοιάζει να εκτιμάται λιγότερο στα πανεπιστήμια, το ίδρυμα Χούβερ αποτελεί ένα σπάνιο, αν όχι μοναδικό, προπύργιο ελεύθερης έρευνας και ανεξάρτητης σκέψης. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τους πρώην συναδέλφους μου στο Χάρβαρντ, οι οποίοι εξακολουθούν να συμβάλλουν στη σκέψη μου κατά τις επισκέψεις μου στο Belfer Center της Σχολής Κένεντυ και στο Κέντρο Ευρωπαϊκών Σπουδών, καθώς και τους νέους συναδέλφους μου στο Kissinger Center της Σχολής Ανωτάτων Διεθνών Σπουδών Paul H. Nitze του Πανεπιστημίου Johns Hopkins και στο Schwarzman College του Πανεπιστημίου Τσινγκ Χουά του Πεκίνου.

Πολύτιμη ερευνητική βοήθεια μού προσέφεραν η Sarah Wallington και η Alice Han, καθώς και ο Ravi Jacques. Η Manny Rincon-Cruz και η Keoni Correa με βοήθησαν ιδιαίτερα να βελτιώσω την ποιότητα των γραφημάτων και

του σχολιασμού των δικτύων. Εξαιρετικά οξυδερκείς παρατηρήσεις σε συναφή άρθρα και εισηγήσεις δέχτηκα (για να ονομάσω εκείνους μόνο που έβαλαν τις σκέψεις τους στο χαρτί) από τον Graham Allison, τον Pierpaolo Barbieri, τον Joe Barillari, τον Tyler Goodspeed, τη Micki Kaufman, τον Paul Schmelzing και τον Emile Simpson. Προσχέδια του βιβλίου διάβασαν αρκετοί φίλοι, συνάδελφοι και ειδικοί, τις συμβουλές των οποίων επιζήτησα. Εκείνοι που βρήκαν το χρόνο να μου στείλουν τα σχόλιά τους ήταν η Ruth Ahnert, η Teresita Alvarez-Bjelland, ο Marc Andreessen, ο Yaneer Bar-Yam, ο Joe Barillari, ο Alastair Buchan, η Melanie Conroy, ο Dan Edelstein, η Chloe Edmondson, ο Alan Fournier, ο Auren Hoffman, ο Emmanuel Roman, η Suzanne Sutherland, η Elaine Treharne, ο Calder Walton και η Caroline Winterer. Πολύτιμα σχόλια στη συμπερασματική ενότητα του βιβλίου έκαναν ο William Burns, ο Henri de Castries, ο Mathias Döpfner, ο John Elkann, ο Evan Greenberg, ο John Micklethwait και ο Robert Rubin. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τον Glenn Carroll, τον Peter Dolton, την Paula Findlen, τον Francis Fukuyama, τον Jason Hepler, τον Matthew Jackson και τη Franziska Keller, που μοιράστηκαν μαζί μου τις ιδέες τους ή μου έδωσαν την άδεια να αναφερθώ σε αδημοσίευτες εργασίες τους. Για τη βοήθειά τους με την ιστορία των Πεφωτισμένων, είμαι υπόχρεος στη Lorenza Castella, τον Reinhard Markner, τον Olaf Simons και τον Joe Wäges.

Ως συνήθως, ο Andrew Wylie και οι συνάδελφοί του, ιδίως ο James Pullen, εκπροσώπησαν εμένα και το έργο μου με μεγάλη δεξιότητα. Και για άλλη μια φορά είχα το προνόμιο να επιμεληθούν το έργο μου ο Simon Winder και ο Scott Moyers, από τους πιο οξυδερκείς επιμελητές που εργάζονται στον αγγλόφωνο κόσμο σήμερα. Δεν πρέπει επίσης να ξεχάσω τον γλωσσικό επιμελητή μου, Mark Handsley, τον πιστό διορθωτή και φίλο μου από τη Βιρτζίνια Jim Dickson, καθώς και τον υπεύθυνο για την αναζήτηση εικόνων Fred Courtright.

Τέλος, ευχαριστώ τα παιδιά μου, τον Felix, τη Freya, τον Lachlan και τον Thomas, που ποτέ δεν παραπονέθηκαν όταν η συγγραφή του βιβλίου αποκτούσε προτεραιότητα σε σχέση με το χρόνο που περνούσα μαζί τους, και που παραμένουν πηγή έμπνευσης, υπερηφάνειας και χαράς. Η γυναίκα μου, Ayaan, ανέχτηκε υπομονετικά την επαναλαμβανόμενη κατάχρηση εκ μέρους μου των λέξεων «δίκτυο» και «ιεραρχία» στις συζητήσεις μας. Για τις δύο αυτές μορφές οργάνωσης, μου δίδαξε περισσότερα απ' όσα φαντάζεται. Την ευχαριστώ με όλη μου την αγάπη.

Αφιερώνω το βιβλίο στον Campbell Ferguson, τον πατέρα μου, που η απουσία του είναι τόσο αισθητή και που το όνομά του, ελπίζω και προσεύχομαι, θα το φέρει πλέον το έκτο εγγόνι του όταν αυτό θα εκδοθεί.